

Kritik av det demokratiska samtalet

av Bengt-Åke Wennberg

I en artikel i GP för mer än en månad sedan ([GP 24.7.2020](#)) gör Annika Strandhäll ett stort nummer av att Ulf Kristensson inte är att lita på eftersom han börjat umgås med Sverigedemokrater som enligt Strandhäll har dåligt rykte och som enligt henne har omvittnat antidemokratiska och rasistiska åsikter och värderingar.

Nu är Strandhäll inte ensam om denna debattstil. Jag hävdar emellertid att denna stil inte är konstruktiv i dagens samhälle och totalt meningslös för oss väljare. Det borde enligt min mening påpekas kraftigare av oss medborgare i Sverige.

Dessutom menar jag att hennes argument är sakligt felaktiga. Hon kan inte veta vilka åsikter och värderingar de innerst inne har som hon refererar till. Hon tolkar bara det urval av ord och handlingar som hon kan observera. Innebörden eller grunden till dem vet hon inget om. Men kanske ändå viktigare – hon kan inte veta hur eller på vilket sätt de kan komma att omsättas i handling i en ny situation. Ideologi är i dag inte länge samma sak som praktik. Eller borde i alla fall inte få vara det.

I denna text skall jag beskriva hur jag ser de historiska grunderna för den debattstil vi i dag möter i offentligheten, politiken och i massmedia. Jag har under de senaste tio åren försökt göra troligt att samtidens resonemang om samarbete, organisering och samhällsinsatser tar sin utgångspunkt i resonemang som är ett arv från industrisamhället. En del är fortfarande giltiga men andra stämmer inte på samhället och de kunskaper och erfarenheter vi i dag har. Hur kan vi skilja dem åt?

När jag hävdar att visa resonemang är missvisande och måste ändras så bygger jag mina slutsatser på en stor mängd observationer och erfarenheter som enskilda människor – allt från gemene man till filosofer och experter – har gjort om sociala samspel och som de beskriver i texter och uttalanden. Dessa observationer och analyser finns i en mängd olika former allt från tv-såpor till forskarrapporter.

Några av dem leder oss in i en förbättrad förståelse för vad som händer i de sociala sammanhang vi deltar i och hjälper os att ta ställning till hur vi kan förhålla oss till dessa. Andra strider mot vår egen och andras erfarenheter och är därför missvisande och skapar förvirring.

Ett sätt jag valt för att *skilja resonemangen från varandra* är att försöka utröna vilka olika *grundantaganden* de bygger på. Vissa grundantaganden leder till att de resonemang och slutsatser som bygger just på dem är mer trovärdiga och i överensstämmelse med mina och andras erfarenheter än vad andra är. Det går att välja många sätt att skilja grundantaganden från varandra.

Jag har för min del byggt vidare på Anton Törnbergs analys av skillnaden mellan Emile Durkheims och Gabriel Tardes grundantaganden ([Törnberg 2018](#)). Från mitt perspektiv menar jag alltså att det är Durkheims antaganden som präglar debatten och att den skulle vara mer realistisk och mer demokratiskt konstruktiv om den utgick från Tarde's.

Läsaren behöver inte vara insatt i de två sociologernas arbeten. Jag har ingen aning om hur de egentligen tänkte. De två forskarna är för mig symboler för *två olika inriktningar* på debatten *som vi alla kan observera när samtalen pågår*. Den existerande debatten följer (Durkheim) medan ett realistiskt alternativ vore att den istället följde Tarde. Se min text "*Det demokratiska underskottet kan förklaras genom skillnaden mellan Gabriel Tardes och Emile Durkheims ansatser*" ([Wennberg 2020](#)).

Skillnaderna mellan ansatserna – som också kan höras i samtal och debatter – kan kortfattat beskrivas som att Durkheim antar att människors beteende och interaktioner bestäms och styrs av de strukturer och maktförhållanden som existerar. Flera tongivande filosofer och samhällsdebattörer har anslutit sig till detta antagande.

Durkheims antagande har lett till uppfattningen att strukturer och styrsystem som gynnar mänsklig samverkan skall bestämmas utifrån och uppifrån. De kan *konstrueras* av någon genom forskningsdata och vad man tror sig veta om saken. Den "goda" konstruktionen skall sedan följas av alla berörda.

Enligt Tarde är detta att sätta kärran framför hästen. De strukturer och olika sociala system man kan observera är inte vad som bestämmer människors samverkan. Det är precis tvärtom. Det man observerar och deltar i är i stället en följd av den samverkan som människor skapar och återskapar med varandra. Denna samverkan bestäms av de föreställningar människor har om varandra och hur de tror att denna samverkan kan komma att ta sig uttryck i framtiden. De strukturer och den makt som skapas uppstår genom att människor i sin samhandling väljer att agera så att de uppstår.

Det som styr de föreställningar som medför att människor gör som de gör och skapar de strukturer och förhållanden som de gör är den kommunikation som sker dem emellan. Den grundläggande demokratiska frågan är då hur man som deltagare i en sådan kommunikation kan påverka kommunikationen så att samhandlingarna tar en konstruktiv riktning.

Det medel man i dag har till sitt förfogande – om man inte ingår i etablissemangets elitgrupp – är *det offentliga demokratiska samtalet*. Detta gäller i vilken social kontext liten eller stor som man deltar i. Därför är det

viktigt att ta ställning till hur sådana samtal skall bedrivas och vad man vill stödja genom dessa. Så här ser jag det:

- Tar man utgångspunkt i Durkheim blir syftet med den politiska debatten att man som politiker – och vald överhet – skall *komma med förslag* till hur samhället skall ordnas och hur de enskilda medborgarna bör agera. Om inte alla lojalt följer denna styrning så skall de bestraffas som inte gör det. De som följer "his masters voice" skall belönas. Om man istället tar utgångspunkt i Tarde så blir syftet med det politiska samtalet att vara vägledande för hur *vi som enskilda medborgare bättre skall förstå det samhälle vi lever i*. Debatten skall hjälpa oss att, genom vår kommunikation med varandra, välja att handla med allt större ansvar, omdöme och klokhet för att åstadkomma ökad livskvalitet i gemenskapen.
- Tar man utgångspunkt i Durkheims ansats blir det en regerings, en lednings, experters eller en elits uppgift att med regler, lagar och organisatoriska strukturer *konstruera* det optimala samhället. Eftersom man har olika uppfattningar hamnar man därmed i konflikt med varandra om vilken konstruktion som är den rätta och bästa. Nutida forskning visar att ingen längre – som på upplysningstiden – kan hävda att den egna åsikten om hur människor skall agera eller hur ett samhälle socialt skall fungera är rättare och mera sann än andras. Tar man istället utgångspunkt i Tardes ansats så är det själva handlandet – det självständiga valet av agerande – och hur det motiveras i den situation som är förhånden och vilka konsekvenser det får som måste diskuteras och klarläggas för att förstå hur framtiden skall ordnas och eventuellt förändras.
- Enligt Durkheims ansats hålls samhället, organisationen, verksamheten, gruppen etc. samman genom sin "överbyggnad". Detta leder till en kamp om att få kontroll över denna "överbyggnad". I dagens demokrati får man denna kontroll genom att värva flest röster eller samla på sig mest pengar. Enligt Tardes ansats är de faktiska strukturer som skapas – även ackumuleringen av rikedom – en konsekvens av att de som ingår i de sociala kontexterna ser sitt deltagande som *ett gemensamt åtagande*. Problemet för personer i gemenskapen är då att förstå hur det kommer sig att

människor väljer att handla på det sätt de väljer och därmed medverka till skapandet av rikedom och fattigdom. Det öppna politiska samtalet kan då hjälpa oss att få en ökad förståelse för vad som händer och därmed underlätta våra ställningstaganden och göra det möjligt för oss att agera klokt för att ändra det som behöver ändras.

- En Durkheimsk ansats utgår från att de som utses till överhet, experter och ledning är mest kunniga och oväldigt kommer att arbeta fram de lösningar som är bra för alla. Om de inte uppfyller dessa krav kan de "röstas bort" och andra väljas in i deras ställe. Eftersom erfarenheter och forskning numera visar att ingen av dessa grupper kan sitta inne med "sanningen" blir denna princip tveksam. Vad en majoritet – vare sig den består av eliten eller folket – tycker är lämpligt och gott behöver enligt Tarde varken vara realistiskt, möjligt eller önskvärt för helheten.
- En Durkheimsk ansats leder till debatter i vilka partier bjuder över varandra med löften i syfte att "besegra" de andra och därmed få "hela" makten. Denna ansats bygger på en konkurrensmodell som vi erfarenhetsmässigt vet leder till att sakfrågorna förlovar i betydelse till förmån för behovet att "vinna" och undvika att "förlora". En sådan debattform är alltså direkt destruktiv och olämplig som ett underlag för politiska samtal. Tardes ansats utgår från att lämpliga överenskommelser om vad som gemensamt behöver göras i varje enskild situation aktivt behöver utforskas med de som är berörda. Politikens uppgift är därför inte att misstänkliggöra varandra utan att bidra till att göra varje enskild medborgares åsikt begriplig och förståelig så att det är möjligt att med detta som utgångspunkt forma en konstruktiv samverkan som gynnar gemenskapen.

I nästa blogg skall jag beskriva hur vi arbetat med samtal för att genom dessa och olika "inspel" medverka till ett förändrat språkbruk som är mer i överensstämmelse med dagens önskemål om en ökad mänsklig produktivitet och livskvalitet.

Referenser

Strandhäll A (2020): Det går inte att lita på Ulf Kristensson. Göteborgs Posten 24.7.2020.

<http://www.gp.se/1.31593843>

Törnberg A (2017): The wicked nature of social systems. Göteborg: Doktorsavhandling vid sociologiska institutionen på Göteborgs Universitet.

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/51507/3/gupea_2077_51507_3.pdf

Wennberg B-Å (2020): Det demokratiska underskottet kan förklaras genom skillnaden mellan Gabriel Tardes och Emile Durkheims ansatser. Degerfors: Samarbetsdynamik AB

https://menvart.se/Filerpdf/2020-blogger/Demokratiskt_underskott.pdf